

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ І РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR IMPLEMENTATION OF NATIONAL POLICY FOR ENFORCEMENT OF JUDGEMENTS AND OTHER BODIES' DECISIONS

Юнін О.С., д.ю.н., професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
проректор

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-4846-2573

Крізь призму правозастосовчої практики досліджено адміністративно-правовий статус юридичних та фізичних осіб, які виконують судові рішення та рішення інших суб'єктів.

Акцентовано увагу на елементах розвитку демократичного суспільства, змінюється адміністративно-політична ситуація, проводяться адміністративні реформи в органах влади, у тому числі реформи судової системи, які відображаються на захисті прав людей.

Зміни, що відбуваються в українському суспільстві, зумовили високу активність у сфері забезпечення справедливості та доступності судових рішень та механізмів їх виконання, прагнення безпосередньо брати участь у вирішенні проблем, що зачіпають спільні інтереси.

Проте, незважаючи на важливість виконання судових рішень і статус установ, уповноважених виконувати ці функції, конституційні положення, які захищають право громадян на справедливий суд і виконання судових рішень, все ще діють. Чинним законам бракує ефективних механізмів примусового виконання, вони часто обмежені.

Наявні зміни та доповнення у процесуальне законодавство з урахуванням останніх досягнень науки в умовах воєнного стану; наявністю негативною практикою виконання судових актів в Україні, що призводить до звернення громадян України до Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, виконавче провадження, ухвала суду, реалізація ухвали, виконання рішень, адміністративно-правове забезпечення, виконавче провадження, механізм забезпечення, судочинство, права громадян, державна політика.

This article through the prism of law enforcement practice deals with study of administrative-legal status of legal entities and individuals who execute court decisions and decisions of other entities.

Attention is focused on the elements of the development of a democratic society, the administrative and political situation is changing, administrative reforms are being carried out in the authorities, including reforms of the judicial system, which are reflected in the protection of people's rights.

The changes taking place in Ukrainian society led to high activity in the sphere of ensuring justice and accessibility of court decisions and the mechanisms of their execution, the desire to directly participate in solving problems affecting common interests.

However, despite the importance of the execution of court decisions and the status of institutions authorized to perform these functions, constitutional provisions that protect citizens' right to a fair trial and the execution of court decisions are still in place. Current laws lack effective enforcement mechanisms and are often limited.

Existing changes and additions to the procedural legislation taking into account the latest achievements of science in the conditions of martial law; the existence of a negative practice of the execution of judicial acts in Ukraine, which leads to the appeal of Ukrainian citizens to the European Court of Human Rights.

Key words: enforcement of judgements and other bodies' decisions, enforcement proceedings, court decision, implementation of the decision, execution of decisions, administrative and legal enforcement, executive proceedings, enforcement mechanism, judicial proceedings, citizens' rights, national policy.

Актуальність. З введенням воєнного стану в Україні виникли певні проблеми щодо повноважень осіб, які здійснюють виконання судових рішень. Саме це питання набуло також особливого значення. А саме було внесено зміни до законодавства. Законодавці внесли зміни до процедури виконавчого провадження під час воєнного стану. Наприклад, обмежено можливість виконання виконавчих написів нотаріусів приватними виконавцями. Закони сприяють боржникам, обмежуючи можливості виконавців стягнути заборгованість від певних категорій боржників.

В тому числі окремим аспектом є заборона на тимчасово окупованих територіях до здійснення виконавчих дій. Виконавчі провадження не можуть бути відкриті на тимчасово окупованих територіях, що чітко визначено нормами законодавства. Відмітимо аспект в діяльності суду, суди мають дискреційне право змінювати територіальну підсудність судових справ у разі об'єктивних обставин, що ускладнюють здійснення правосуддя.

Ці аспекти вимагають уважного вирішення, збалансованого підходу та дотримання принципу верховенства права в умовах воєнного стану.

Водночас слід зазначити, що незважаючи на активізацію громадян у реалізації своїх прав, захист їх прав забезпечується в рамках судового процесу, що є ознакою становлення демократії в нашій державі.

Тим не менш, у країнах із усталеними демократичними традиціями важливо створити основу для забезпечення справедливості, і право на виконання судових рішень у кожному конкретному випадку шляхом включення судових механізмів є звичайним.

Проте на даний час в Україні судова система використовує норми як національного так і міжнародного права для забезпечення швидкого та справедливого прийняття рішень та прийняття рішень з урахуванням механізмів взаємодії органів, уповноважених на забезпечення правосуддя фокусуючи на тенденції не бути готовим до виконання.

З цієї причини громадяни часто звертаються за захистом до Європейського суду з прав людини.

Тому автор звертає увагу на важливість врегулювання механізмів ефективного виконання судових рішень

Постановка проблеми. Державне управління у сфері виконання рішень судів та інших установ полягає у впливі

на відповідні сфери всіх державних установ для досягнення відповідної мети завдання.

Дослідження системи державного управління в галузі виконання рішень судами та іншими установами сприяли дослідженню вчених, які вивчали формування органів виконавчої влади в різні історичні періоди в Україні. Важливі аспекти досліджувалися багатьма відомими правниками, зокрема, слід згадати наукові праці В. Б. Авер'янова, А. М. Авторгова, В. М. Бевзенка, О. І. Безпалової, Ю. П. Битяка, І. Л. Бородіна, Р. В. Ігоніна, О. В. Ісаєнкова, В. С. Каменкова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янца, П. В. Макушева, Р. С. Мельника й інших вчених.

Однією з проблемних аспектів є наявність не достатньо кодифікованого законодавства що породжує прогалини та протиріччя, застарілі норми та неоднозначні формулювання, що створюють труднощі у правозастосуванні, визнаючи це питання відкритим що потребує правового забезпечення розвитку правосуддя.

Основними органами, уповноваженими виконувати відповідні функції у сфері примусового виконання судових рішень є державні виконавці та приватні виконавці, які мають право здійснювати виконавче провадження на підставі судових рішень.

Зупинимось на особливостях діяльності та переліку суб'єктів, уповноважених здійснювати повноваження щодо притягнення до відповідальності осіб, які порушують Закон України «Про виконання судових рішень».

Крім того, ми маємо на меті з'ясувати та охарактеризувати зміст правовідносин, які виникають у сфері притягнення суб'єктів до відповідальності за ухилення від виконання судових рішень.

Зміст вищезазначених правовідносин визначають як сукупність суб'єктивних прав і обов'язків учасників процесу виконання судових рішень уповноваженими на те особами, які реалізуються в рамках адміністративно-правового регулювання примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що визначено рядом нормативно-правових документів у межах судової реформи.

Різні нормативно-правові документи в сфері регулювання відносин щодо примусового виконання судових рішень визначають суб'єктів, які прямо чи опосередковано є або ж органами, що мають право притягувати до відповідальності інших учасників суспільних відносин у даній сфері, або самі є суб'єктами правопорушення, яких можна притягнути до відповідальності у разі порушення ними норм законодавства [1, с. 10; 2, с. 16].

Таким нормативно-правовими документами є Закон України «Про виконавче провадження», який викладено у новій редакції, Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», в яких переважно визначена відповідальність виконавців судових рішень за їх примусового виконання або неналежне виконання, оскільки Закон України «Про виконавче провадження» також встановлює визначену відповідальність зазначених суб'єктів.

Прикладом є положення абз. 2 ч. 5 ст. 13, де вказано, що за порушення строків прийняття рішень та вчинення виконавчих дій виконавці несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Зміст правовідносин, що виникають з приводу примусового виконання судових рішень, реалізацію яких закріплено повноваженнями відповідних державних органів, які притягають до відповідальності за порушення законодавства, можуть здійснюватися за наступними підставами: а) примусового виконання рішення суду суб'єктами порушення у визначений час; б) у разі ухилення від виконання (бездіяльності) посадових повноважень щодо приведення до виконання судового рішення.

Акцентуємо увагу на тому, що правовідносини у сфері притягнення до відповідальності суб'єктів, які порушу-

ють законодавство щодо примусового виконання судових рішень, відбуваються між органами державної влади, які реалізують державну політику у даній сфері з боку фізичних та юридичних осіб, що ухиляються від виконання рішення суду, чим передбачають порядок застосування до них санкцій в рамках чинного законодавства, а також використовують захист своїх прав в рамках міжнародного судочинства в порядку звернення до Європейського суду з прав людини.

Також, досить важливим елементом при характеристиці адміністративно-правового статусу діяльності органів і осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів є дослідження принципів їх діяльності. Перелік принципів роботи органів і осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів, закріплений у ст. 4 Закону №1403-VIII [3]. Згідно із зазначеною нормою, до таких принципів належать принципи: 1) верховенства права; 2) законності; 3) незалежності; 4) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 5) обов'язковості виконання рішень; 6) диспозитивності; 7) гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами; 8) розумності строків виконавчого провадження; 9) співрозмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Законодавче закріплення принципів діяльності органів і осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів, у нормативно-правовому акті було відзначено як надзвичайно прогресивний крок, оскільки у чинному раніше законодавстві – Законі № 202/98-ВР [4], принципів діяльності ДВС не закріплювалося, що постійно піддавалося критиці з боку наукової спільноти – як суттєва прогалина у законодавстві. Проте усунення зазначеної прогалини, хоч і отримало схвальну реакцію, викликало нові питання у науковців – з якою метою законодавець закріплює принципи діяльності органів і осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів у законодавстві, у чому полягають ці принципи, чому закріплені самі ці принципи, чи не створить це додаткових перепон у процесі виконання рішень унаслідок різного розуміння цих принципів тощо [5, с. 26].

Перш ніж перейти до розгляду правосуб'єктності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, необхідно визначити, хто належить до таких органів та осіб. Відповідно до ст. 1 Закону № 1403-VIII, примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та приватних виконавців [3]. Згідно зі ст. 6 цього ж нормативного акта, систему органів примусового виконання рішень становлять: Міністерство юстиції України, органи державної виконавчої служби, створені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку, а у ст. 7 закріплюється перелік посад державних виконавців [3].

По суті, в традиційній системі взаємовідносин між приватними і державними виконавцями приватні є конкурентами державної виконавчої служби — чим більш ефективні приватні виконавці, тим більше потенційних клієнтів вони «забирають» у своїх державних колег. У той же час адміністратори державної реєстраційної служби безпосередньо зацікавлені в роботі державних виконавців, оскільки вони отримують встановлені законом грошові премії, як різновиду субсидії на заробітну плату.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації 2022 рік з об'єктивних причин і не став роком кардинального реформування системи примусового виконання рішень в Україні. Очікуване остаточне прийняття Верховною Радою проекту Закону № 5660 «Про примусове виконання рішень», на яке сподівалася професійна спільнота приватних виконавців, так і не відбулося. Цей законопроект має статус «євроінтеграційного» та вирішує біль-

шість наявних проблем у сфері виконавчого провадження: значно розширює повноваження приватних виконавців; вдосконалює кваліфікаційну та дисциплінарну практики; оптимізує процедури виконавчого провадження, запроваджує автоматизацію арешту і списання коштів; передбачає повернення 800 мільярдів гривень заборгованості до економічного обороту в Україні; передбачає чіткі правила роботи і правового захисту бізнесу для залучення інвестицій; стимулює виконання міжнародних зобов'язань України і наближення нашої правової системи до стандартів Європейського Союзу.

Проте перспективи прийняття законопроекту Верховною Радою найближчим часом залишаються невизначеними. Попри війну і відсутність законодавчої підтримки наших ініціатив із боку регулятора, спільнота приватних виконавців все ж таки вистояла і змогла зберегти професію.

На кінець 2023, 2024 роки доступ до АСВП мають 253 приватні виконавці, або ж 89% від загальної кількості діючих. На перший погляд, нас небагато, але за показниками довоєнного 2021- початок 2022 року на виконанні у відносно невеликої кількості приватних виконавців перебувало 27% від усієї заборгованості, що підлягала примусовому стягненню в державі [6].

Акцентуючи увагу на збереженні професії, державний механізм виступає тим регулятором, який узгоджує систему прийняття рішень і правозастосування в Україні з найкращими європейськими практиками, особливо з огляду на перспективи вступу України до Європейського Союзу.

Замість встановлення додаткових обмежень щодо створення приватних виконавців слід прискорити процес розширення їхніх повноважень, зокрема, для стягнення боргів на користь держави.

Це дозволяє нам економити кошти і водночас безкоштовно надавати нашим громадянам такі ж послуги, як і держава. Адже утримання приватної системи примусового виконання рішень обходиться державі в 0 гривень і забезпечує надходження податків та створення робочих місць. Тоді як утримання державної виконавчої служби обходиться державі в понад 1 мільярд гривень щорік.

Завдяки зосередженню на автоматизації та впровадженні нових цифрових інструментів виконавчого провадження ефективність виконання значно підвищиться, а сторони отримають кращий сервіс [7, с. 15; 8, с. 104].

Тим більше, що для цього є всі передумови. Спільнота приватних виконавців з оптимізмом очікує на впровадження Єдиного державного реєстру виконавчих документів як першого кроку в напрямку справжньої, а не вдоволеної цифровізації виконавчого провадження.

Прогнози на 2025 рік робити непросто, але є очевидним, що системі примусового виконання рішень в Україні потрібні нові кроки: або зміна політики регулятора і запровадження нової моделі, за якої регулятор так само буде зацікавлений у розвитку інституту приватних виконавців, або прихід до керівництва в Міністерстві людей з державницьким підходом, новим рівнем мислення та відкритості, які готові вийти за межі корпоративних короткострокових інтересів і працювати разом заради спільної довгострокової мети. Рано чи пізно Україні доведеться кардинально змінювати на краще ситуацію у сфері виконання рішень.

Тому що це важливий показник ефективності судової системи та важлива умова для досягнення країною стратегічної мети приєднання до Європейського Союзу.

Тому не варто зволікати з реформуванням системи виконання судових рішень, адже потрібні важкі та відповідальні рішення, особливо у складний час.

Висновок. Тому питання адміністративно-правового забезпечення державної політики щодо органів уповноважених до примусового виконання рішення та удосконалення діяльності органів та осіб уповноважених до виконання судових рішень, потребує поступового перегляду нормативно-правової бази для визначення функцій державних та недержавних інституцій у регулюванні та контролі діяльності державної виконавчої служби, приватних виконавців, надає їм достатні повноваження для перевірки активів боржника та отримання судових рішень. Підвищення стандартів ефективності виконання судових рішень у виконавчих процедурах, оптимізація процесу розподілу справ.

Безумовно є необхідність у визнанні посередницької ролі виконавця в провадженні, покращення етичного та дисциплінарного нагляду, підвищення зручності використання та взаємодії інформаційних систем виконавчих служб, застосування управління ризиками та функціонального аналізу, удосконалити системи професійної підготовки та підвищити обізнаність громадськості про послуги, які надають митці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авторгов А.М. Адміністративно-правовий статус державного виконавця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 19 с.
2. Крупнова Л.В. Адміністративно-правовий статус працівника державної виконавчої служби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 24 с.
3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України № 1403-VIII від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст. 542.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 24.03.1998 № 202/98-ВР. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст. 542.
5. Верба-Сидор Е.Б., Федик С.Е. Принципи виконавчого провадження за новими законопроектами № 2507 та 2506 а. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 21–24.
6. Особливості виконання судових рішень під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211538_osoblivost-vikonannya-sudovikh-rshen-pd-chas-vonnogo-stanu.
7. Кононець В.П. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 48. Т. 2. С. 14–18.
8. Юнін О. С., Мороз В. П. Адміністративно-правове забезпечення примусового виконання судових рішень в Україні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС. 2023. 148 с.